

VITAINDÍTÓ GONDOLATOK
A SZOCIÁLPOLITIKAI SZAKEMBERKÉPZÉSÉRŐL^{x/}

A probléma fontosságát elismertnek tekintem. Így itt most nem indokolom részletesen, miért kellene egyáltalán szakemberek ezen a területen.

Szakember igény

A társadalompolitikai és szociálpolitikai fejlesztés többféle szakembert igényelne.

1. Elméletileg magasan képzett társadalom- és szociálpolitikai szakemberek. Feladatuk részben ilyen jellegű ismeretek oktatása lenne, részben az államigazgatás ilyen jellegű munkáiban való részvétel. /Az Országos Tervhivaltól a Társadalombiztosítási Főigazgatóságon keresztül a megyei- városi tanácsok szociálpolitikai osztályáig mindenütt szükség lenne ilyen emberekre, nem beszélve a leendő "szociális" főhatóságról./ A feladat tartalmából magától értődően következik, hogy e szakembereknek valamilyen más szakmában, pl. közgazdaságtudomány, jog, is magasszintű kompetenciával kell rendelkezniük.
2. Elméletileg jól képzett, a szociálpolitika sokféle gyakorlatában nagyon jártas szociálpolitikai oktatók. Feladatuk értelemszerűen az oktatás lenne, minden olyan intézményben, amelyben szociális képzés van. Legalább két alaptípus kellene /függetlenül attól, hogy közép- vagy felsőfokon tanítanak/: a "tanintézetben", iskolában oktató, és a "terepen" oktató. Semmilyen szociálpolitikai szakember nem képzelhető el tisztes terepismeret és legalább minimális terep-

x/ Szerkesztői megjegyzés:

A vitaindító a Művelődésügyi Minisztérium által összehívott 1986. éveleji tanácskozás anyaga volt.

gyakorlat nélkül. A "terepet" itt a szociális ügyintézés, a szociális intézmények és a különböző lakosságcsoporthok, közösségek, családok és egyének jelentik, akikkel a szociális hálózat dolgozik.

A terepismeret /és kivált a gyakorlat/ nem tanítható az egyetemekről, főiskolákról vagy középiskolákról "kinyulva". A gyakorlati oktatóknak a terepen kell lenniük. Idejük egy részében annak az intézménynek a feladatait végzik, ahová tartoznak, legyen az családsegítő központ, szociális otthon, nevelőotthon vagy tanácsai szociális osztály. Idejük másik, valószínűleg nagyobb részét a gyakorlaton lévők oktatása tölti ki. Munkájukat könnyíti, ha nem az adott intézmény, hanem a tanítás vagy a művelődésügy alkalmazottai.

3. Szociális igazgatási /és társadalombiztosítási/ ügyintéző szakemberek, az igazgatás különböző szintjein. Ezek a feladatok jogi, esetleg pénzügyi szakismereteket, általános társadalmi tájékozottságot, valamint megfelelő szemléletet igényelnek.
4. A szociális szakszolgálat^{x/} magasan képzett szakemberei. /Több-kevesebb eltéréssel ez a szakember-típus felelne meg annak, amit újabban külföldön - keleten és nyugaton - "szociális munkásnak" hívnak./ Feladatuk rendkívül változatos, és szakképzettségük iránya is sokféle lehet. Elvileg szakosodhatnak az ellátandó terep szerint /kórház, szociális otthon, átmeneti szállás, családsegítő központ stb./, vagy a kliensek csoportjai szerint /szellemi vagy fizikai fogyatékosok, idősek, csövesek, alkoholisták, börtönből szabadultak stb./. Felsőfoku végzettségre, komplex - szociológiai, szociálpszichológiai, pszichológiai, jogi stb. - ismeretekre van szükségük ahhoz, hogy

^{x/} Szociális szakszolgálaton azon hálózatok dolgozóit értem, akik közvetlen személyes kapcsolatban állnak ügyfelekkel vagy azok közösségeivel. A szociális igazgatás más szakembereit nem sorolom ide. A szóhasználat önkényes, változtatható.

a roppant komplex helyzetekben eligazodjanak és hatékonyan, sokféle eszközt felhasználva tudjanak segítséget nyújtani a családok érdekében való közbenjárástól a krízishelyzetekben való segítségig. Nem nagyon távoli az analógia, ha azt állítjuk, hogy a szociális szakszolgálatban a "szociális munkások" szerepe és belső tagolódása hasonló az orvosokéhoz az egészségügyi szakszolgálatban.

5. A szociális szakszolgálat középszintű szakemberei.

Mind a szociális intézményekben, mind a családsegítő szolgálatokban szükség van /meglehetősen nagy számban/ olyan dolgozókra, akik egy sor konkrét segítő munkát kulturáltan ellátnak - az anyahelyettesítést az anya betegsége esetén, gyermekfelügyeletet az otthonokban stb. Szerepük - továbbra is egészségügyi analógiával - az ápolónőkéhez hasonló /a magyar helyzetet alapul véve. Külföldön ugyanis elkezdődött az ápolónők egy részének egyetemi képzése, de erről most gondolkodni sem érdemes./.

6. A szociális szakszolgálat segéderői. Egy sor szociális feladathoz nem kell különleges, közép- vagy felsőfoku végzettség, csak néhány technika ismerete és kulturált emberi beállítottság szükséges. A "segéderők" jelentős hányada önkéntes társadalmi munkás vagy részfoglalkozásu lehet.

Szakemberképzés

E különböző típusu szakembereknek eltérő típusu képzésre van szükségük, noha természetesen nem kell minden típusnak önálló képzés. A továbbiakban csak a lehetséges vagy kívánatos képzési szintekről, keretekről lesz szó, némi utalással a tartalmakra. A tantervek, anyagok részletes kidolgozása további - nem könnyű, legalább 1-2 évet igénylő - feladat. Valószínűleg szükség lesz egy állandó szakmai testületre is, amely a tanterveket egyezteteti, a tananyagok szakmai színvonalát mintegy garantálja.

Fordított sorrendben haladva:

A 6. típus - segéderők, önkéntes társadalmi segítők - számára néhány hetes tanfolyamokat lenne célszerű szervezni. Erre is talán inkább valamilyen önértékelés és azonosságtudat kialakítása érdekében van szükség, mint "kiképzésükhöz". A megfelelő beállítottságot /kommunikációs készséget, toleranciát stb./ nem lehet rövid tanfolyamon megtanulni, legfeljebb tudatosítani lehet e vonások fontosságát azokban, akiknek a beállítottsága eleve nagyjából megfelelő. Ilyen tanfolyamokat szakképzett szociális munkások, pszichológusok, pszichopedagógusok, szociálpedagógusok stb. tarthatnak. Természetesen elképzelhető egy sor nem ennyire általános tartalmu, egyes konkrét készségeket átadó tanfolyam is.

Az 5. típus - középszintű szakemberek, szociális segítők, családsegítők - képzése új típusu szakközépiskolákban történhetne. Ennek a korábbi, megszüntetett gyermekfelügyelő-képzéshez hasonló jellege lehetne. Felvethető - akár átmeneti, akár végleges megoldásként -, hogy a képzés kezdődjön meg az egészségügyi szakiskolákban, ovónőképzőkben. Ennek előnye lenne rövid távon, hogy a képzést rövid időn belül nagyobb anyagi áldozatok nélkül meg lehetne kezdeni. Két nagyobb probléma van. Az egyik az, hogy vajon valóban van-e erre kapacitás, nem menne-e a bővítés az alapirányú szakképzés rovására mennyiségileg? A másik az, hogy nem fenyegetne-e - egészségügyi szakiskola esetén - a szociális képzés "elmedikalizálása"? E második problémán könnyítene, ha az egészségügyi szakiskolák legalább egy része valóban szociális és egészségügyi szakközépiskolává válna, nevében és tantervösszetételében egyaránt, továbbá ha azért lassan alakulnának önálló, alkalmasint valamilyen szakirányú szociális szakközépiskolák /pl. gyermekfelügyelő képzés stb./.

Hangsúlyozom, hogy a szociális "középkáder képzésnek" is feltétele az, hogy legyenek iskolában és terepen oktatók. Jelentős részük még kiképzendő.

A 4. típus - felsőfokon képzett szociális munkások - képzése elvileg önálló főiskolai és egyetemi képzés keretében

kellene, hogy történjen. A képzésnek három fő összetevője van:

- Különböző szakismeretek /szociológia, jog, pszichológia, szociálpolitika stb./, amelyek többé-kevésbé hagyományos felsőoktatási keretben /előadás, szeminárium stb./ sajátítandók el;
- a terepgyakorlat, amely rövidebb és hosszabb "hospitálásokat" tételvezet fel, a gyakorlati oktatók vezetésével;
- a megfelelő emberi magatartásra, szemléletre nevelés. Szemléletet és értékeket csak az oktatás-tanulás-gyakorlat során lehet átadni, ha az egész közeget ez a szemlélet jellemzi.

Az nyilvánvalónak tűnik, hogy ez a képzés csak nappali tagozaton, teljes időben történhet. Ha ez az első diploma, akkor sem az esti, sem a levelező képzés nem elégséges. A tananyag megemésztéséhez kevés: gyakorlatra és szemléletformálásra semmi idő nincs. Az megfontolandó, hogy főiskolai vagy/és egyetemi legyen-e a képzés, vagy hogy legyen-e egy pl. hároméves "általános szociális munkás" képzés, amit azután követhet valamilyen graduális vagy posztgraduális szakosodás. Az is vita tárgya lehet, hogy mindenképpen önálló új intézmények kellenek-e, vagy elég új szakok létesítése meglévő intézményekben /bölcsészkarokon, tanárképzőkben, stb./? Magam az is-is felé hajlok. Új szakot könnyebb szervezni, mint új intézményt. De részben a területi decentralizáció szükségessége miatt, részben a szakmai azonosságtudat kialakítása és fenntartása érdekében szükség lehet esetleg új intézményre is.

Bármilyen irányba dőljön is el a vita, arról meg vagyok győződve, hogy külön /nem valamilyen létezővel közös/ képzés kell - és hogy ennek alapfeltétele az oktatók kiképzése. Ezért legalább két-három év szükséges az induláshoz.

Ismeretes, hogy egyes helyeken már ma léteznek a fentiekben vázoltakhoz hasonló kezdeményezések, illetve van igény, lehetőség és törekvés szociális típusú szakképzés megkezdésére. A Gyógypedagógiai Főiskolán másfél évtizede tart a "szociá-

lis szervező" képzés, amely az első lépés volt a vázolt irányba, és napjainkban bővül. A probléma /számomra/ az, hogy az adott keretek között csak levelező formára volt lehetőség, holtlalt alapképzésről volt szó. Mindenesetre az itt nyert tapasztalatokat fel kellene használni. Ujabban az egészségügyi és védőnőképző főiskolák, egyes tanító- és tanárképző főiskolák vállalkoznának szívesen a szociális szakképzés befogadására. Azt hiszem, a meglévő kezdeményezéseket nem korlátozni, hanem támogatni kell. A hiány akkora, hogy még a részleges megoldások is jobbák a semminél. De ezeket csak átmeneti megoldásnak, vagy a későbbi szakirányú ráképzés előfutárainak tekinteném, amelyek nem helyettesíthetik az önálló képzést.

A 3. típusu - szociális igazgatási - szakemberek képzése többé-kevésbé megoldottnak tekinthető. Ezt a képzést nyújtja az Államigazgatási Főiskola, illetve a mainál képzettebb társadalombiztosítási és vállalati szociálpolitikai ügyintézők képzését kezdte meg a SZOT Főiskola. /Mindkét képzés szociálpolitikai anyagát majd a létrehozandó szakértői testület elé kellene vinni./

A magasan képzett szociálpolitikai szakembereket valószínűleg /nemcsak átmenetileg, hanem tartósan is/ legcélszerűbb posztgraduális szinten képezni. Ennek előnyei sokfélék:

- Így biztosítható, hogy többféle - jogászai, közgazdasági, orvosi, pszichológiai, szociológiai stb. - alapképzett-ségű szociálpolitikus legyen.
- A tapasztalatok szerint a szociálpolitikai szemlélet elsajátításához általában valamennyi társadalmi gyakorlat és érettség szükséges, vagy legalábbis előnyös. /Az biztos, hogy felnőtteket, alkalmasint fiatal felnőtteket sokkal könnyebben és hatékonyabban lehet erre képezni, mint egészen fiatalokat./
- Rengeteg időt lehetne nyerni, ha legalább átmenetileg bevezetnénk az egyéves gyakorlattal együtt talán másfél vagy kétéves teljes idős, fizetett képzést. Így viszonylag gyorsan képezhetnénk legalább oktatókat, szociálpolitikai előadókat, családsegítő központ vezetőket.

Elvileg az 1. és 2. típusu szakembereknek - elméleti "szociálpolitikusok" és oktatók - nem teljesen azonos képzés kell. A legnagyobb eltérés az, hogy az oktatóknak sokkal több gyakorlati tapasztalatra, alaposabb terepismeretre van szükségük, mint a politikában dolgozóknak. /Ismét aláhuzom: menyiségi, nem minőségi a különbség./ A valóságban ez az eltérés áthidalható, két módon is. Egyrészt, minthogy posztgraduális a képzés, megoldható, hogy a felvettek egy része már hivatásos szociális munkás /nevelési tanácsadóknak, családsegítő központokban dolgozó stb./ "családgondozó" legyen. Másrészt az is megoldható, hogy aki oktatói, főként gyakorlati oktatói pályára akar menni, annál vagy az oktatás keretében szervezünk hosszabb, tömbös terepgyakorlatot, vagy megköveteljük, hogy a diploma megszerzése után egy évet terepen dolgozzon /és esetleg kiegészítő vizsgát tegyen/.

Az ELTE Szociológiai Intézet és Továbbképző Központ keretében 1985 szeptemberében megindult a 3 éves posztgraduális szociálpolitikai képzés. Itt tudatosan törekedtünk arra, hogy zömmel leendő oktatóknak, kisebb részben leendő "szociálpolitikusnak" alkalmas hallgatókat vegyünk fel. Ennek megfelelően a többség aktív szociális munkás, a kisebbség erős elméleti érdeklődésű. /Valamennyien felsőfoku végzettségűek, természetesen./ Az eddigi - féléves - tapasztalat az, hogy a hallgatók vegyes összetétele mindkét fél számára előnyös. Ezen az alapon állítom, hogy megfelelő szelekció és felvételi követelmények, illetve kellően rugalmas, esetleg a 3. évben szétágazó tananyag mellett az 1. és 2. típus képezhető együtt. Végzés után a "természetes szelekcióra" kell majd bízni, hogy ki merre halad.

Gyakorlati teendők, prioritások

Az eddig elmondottak alapján hipotetikusan rögzíthetők időbeni sorrendek, elméletileg kialakított prioritásokat figyelembe véve.

a/ A jövő egész képzése szempontjából a legfontosabb és legsürgősebb a leendő oktatók képzése. Ez egy helyen - ELTE Bölcsészkar - közel 20 fővel megindult, de csak 1988-ban fejeződik be. Minthogy felnőttek munka melletti képzéséről van szó, annak nincs akadálya, hogy a hallgatók már hamarabb munkahelyet változtassanak, és oktatni kezdjenek, ha akarnak - és ha lesz hol.

Teendők:

- megszilárdítani a már megindult képzés kereteit;
- megvizsgálni, van-e /anyagi, személyi/ lehetőség valahol egyéves, teljes időes posztgraduális képzés kialakítására. Ez ma gyorsítaná a képzést, hosszú távon olcsóbb és hatékonyabb lenne, mint a levelező képzés kinlódása.

b/ Fel kellene térképezni, hogy ma hol és milyen jellegű, tartalmu kezdeményezések ill. tervek vannak. Egy, e célra létrehozott, szakértői testületnek egyrészt meg kellene vizsgálnia azt, hogy mindenütt biztosíthatók-e megfelelő standardok, másrészt azt, hogy kell-e valahol szakmai segítség - és hogy ez hogyan biztosítható.

c/ Meg kellene vizsgálni, hogy vannak-e közép- ill. főiskolák, amelyek hajlandók és képesek lennének a szociálpolitikai /szociális/ képzést társképzésként, szakként stb. "befogadni", illetve, hogy a szociális képzés oldaláról biztosítható-e ilyen feltételek mellett a megfelelő szint.

d/ Viszonylag gyorsan dönteni kellene legalább a közép- és felsőfoku képzés létéről és kereteiről, hogy

- jó lelkiismerettel lehessen képezni a képzőket;
- meg lehessen kezdeni a szellemi tőke mozgósítását tantervek, tananyagok előkészítésére.